

SHOHRUX MIRZO DAVRIDA DAVLAT BOSHQARUVI***USMONQULOV SHOHRUX G'OFUR O'G'LI***

*MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI
TARIX FAKULTETI.*

ANNOTATSIYA. *Ushbu maqolada Shohrux Mirzo davrida davlat boshqaruvi tizimi tahlil qilinadi. Shohrux Mirzo, Amir Temurning o'g'li, 15-asrda Xuroson va Movarounnahrda hukmronlik qilgan va o'zining siyosiy strategiyalari bilan ajralib turadi. Maqola markaziy boshqaruv, mahalliy hokimiyat, soliq siyosati va madaniyat rivoji kabi asosiy jihatlarni ko'rib chiqadi. Shohrux Mirzo davlatni markazlashtirish orqali barqarorlikni ta'minlagan, mahalliy amirlar va hokimlar bilan hamkorlikda ishlagan. Shuningdek, uning madaniyat va ilm-fan rivojiga qo'shgan hissasi ham alohida e'tirof etiladi. Ushbu tadqiqot Shohrux Mirzo davrida davlat boshqaruvining o'ziga xos xususiyatlarini va uning tarixiy ahamiyatini yoritadi.*

KALIT SO'ZLAR. *Davlat boshqaruvi, Amir Temur, Xuroson, Movarounnahr, siyosiy strategiyalar, markaziy hokimiyat, mahalliy boshqaruv, soliq siyosati, madaniyat rivoji, tarixiy ahamiyat, O'rta Osiyo tarixi, boshqaruv tizimi.*

АННОТАЦИЯ. *В данной статье анализируется система государственного управления во времена Шахрукха Мирзы. Шахрух Мирза, сын Амира Темура, правил Хорасаном и Моваруннахром в 15 веке и отличался своей политической стратегией. В статье рассматриваются такие ключевые аспекты, как центральное правительство, местное самоуправление, налоговая политика и культурное развитие. Шахрух Мирза обеспечил стабильность путем централизации государства, работая в сотрудничестве с местными эмирами и губернаторами. Также особо отмечен его вклад в развитие культуры и науки. Данное исследование проливает свет на особенности государственного управления в эпоху Шахрух Мирзы и его историческое значение.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Государственное управление, Амир Тему́р, Хорасан, Моваруннахр, политические стратегии, центральное правительство, местное самоуправление, налоговая политика, культурное развитие, историческое значение, история Центральной Азии, система управления.

ANNOTATION. This article analyzes the state administration system during the reign of Shahrukh Mirza. Shahrukh Mirza, the son of Amir Temur, ruled Khorasan and Transoxiana in the 15th century and is known for his political strategies. The article examines key aspects such as central government, local government, tax policy, and cultural development. Shahrukh Mirza ensured stability by centralizing the state and working in collaboration with local emirs and governors. His contribution to the development of culture and science is also recognized. This study highlights the specific features of state administration during Shahrukh Mirza's reign and its historical significance.

KEYWORDS. State administration, Amir Temur, Khorasan, Transoxiana, political strategies, central government, local government, tax policy, cultural development, historical significance, history of Central Asia, administrative system.

Shohrux Mirzo davlatni markazlashgan tarzda boshqargan. U mamlakatni o'z o'g'illari, nevaralari va yaqin qarindoshlari orqali boshqarish tizimini yo'lga qo'ygan. Bu esa davlat boshqaruvini mustahkamlashga yordam berdi. Shohrux davrida mahalliy hokimlar va amirlar davlat boshqaruvida muhim ro'l o'ynagan. Ular o'z hududlarida Shohruxning siyosatini amalga oshirishda va soliq yig'ishda mas'ul bo'lganlar. Shohrux Mirzo davrida madaniyat va ilm-fan rivojlangan. U Xurosonni madaniyat markaziga aylantirishga harakat qilgan. Xirot shahrida ilmiy muassasalar va kutubxonalar tashkil etilgan. Shohrux o'z davrida davlat ichidagi siyosiy muvozanatni saqlashga intilgan. U raqobatchilarini bartaraf etish va davlat ichidagi nizolarni kamaytirish uchun diplomatik usullarni qo'llagan. Shohrux Mirzo davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun soliq siyosatini kuchaytirdi. U soliq yig'imlarini tartibga solish va adolatli taqsimlashga e'tibor qaratgan Shohrux Mirzo davrida davlat boshqaruvi Amir Temur asos solgan tizimni davom ettirgan,

lekin u o'zining yondashuvi va siyosiy strategiyalari bilan ajralib turadi. Uning hukmronligi davrida davlat barqarorligi va madaniy rivojlanish o'zaro bog'liq bo'lib, bu davr O'rta Osiyo tarixida muhim ahamiyatga ega.

Shohrux ilm-fan rivojiga alohida e'tibor berdi. Hirot, Samarqand, Buxoro, Mashhad, Sheroz va boshqa shaharlarda ilm-fan keng rivoj topdi. Movarounnahrda Mirzo Ulug'bek rasadxona barpo etib aniq fanlar rivojlandi; Naqshbandiya ta'limoti yozma meros tarzida shakllandi va shu yo'nalishda bir qancha asarlar yozildi. Hirot va Sheroz shaharlarida tarixnavislikka katta e'tibor qaratildi. Amir Temur va temuriylar tarixiga oid bir qancha yirik asarlar yaratildi. Temuriylar saltanatida kitobat va miniatyura san'ati yuksaldi. Hirotida Mirzo Boysung'ur va Sherozda Ibrohim Sulton bu sohalarning rivojiga katta hissa qo'shdilar¹.

Hirotida bir necha shifoxonalar mavjud bo'lib, bularning qatorida yana ikkita «Dorushshifo» quriladi. Bu shifoxonalarning bittasi Shohruxning uchinchi xotini Mulkat og'o (Mulk og'o) tarafidan, ikkinchisi esa Shohruxning nabirasi Alouddavla (1417—1460) tomonidan qurdirilgan edi. Mulkat og'o ham Gavharshod begim kabi Hirotida «Dorulhadis» nomli xonaqoh, ikkita hammom, Hirotidan 8 farsax narida, Amudaryoga boradigan yo'l ustida bitta rabot, Balx shahrida bir madrasa qurdiridi.

Shohrux davrida Hirotida qurilgan eng katta yodgorliklardan biri malika Gavharshod begim tarafidan qurdirilgan ulkan madrasa va mazkur madrasa yonida qad ko'targan xonaqohdir. Bu binolar 1417 yilda boshlanib, 1437 yilda qurib bitkazilgan. Mazkur madrasa va xonaqoh hozirgi kungacha yetib kelgan bo'lib, xonaqohga uning ayrim o'g'illari, Gavharshod begim va boshqa Temuriy shahzodalar va malikalar dafn etilgan. Shohrux Mirzo saroyida xizmat qiluvchi amaldorlar, beklar, sarkardalar o'z nomlarini abadiylashtirish maqsadida bir qator madaniy va maishiy binolar qurdirishgan. Chunonchi, Hirotning Xiyobon mavzeida Qurbon Shayx, Feruzshoh, Chaqmoq Shoh, Alayh Ko'kaddosh madrasalari qad rostlagan edi. Bu madrasalarda diniy bilimlar bilan bir qatorda tilshunoslik, adabiyot, tarix, jug'rofiya, handasa, riyoziyot, falakiyot kabi ilmlar o'qitilardi. Bulardan tashqari, falsafa, mantiq va musiqa ilmi ham ancha rivojlangan edi.

¹ O'ljayeva SH.M. Amir Temur va temuriylar davrida milliy davlatchilikning rivojlanishi. – T.: Fan, 2005. –215 b.

Shohruxning rafiqasi, Gavhar Shad, ikkitasining qurilishini moliyalashtirdi masjidlar va dinshunoslik kollejlari Mashhad va Hirot. Gavhar Shad masjidi 1418 yilda tugatilgan edi. Hukmron sulolaning aralash etnik kelib chiqishi madaniy dunyoqarashida o'ziga xos xususiyatga olib keldi, bu Fors tsivilizatsiyasi va san'atining uyg'unlashuvi bilan qarz oldi. Xitoyva yozilgan adabiyotlar Fors tili shu qatorda; shu bilan birga Chagatay va Arabcha. Shohrux tomonidan tarixiy-geografik asarlar ishlab chiqarishni topshirdi. Ular orasida Shohruxning 1413-14 (816 hijriy) davridagi hukmronligi tarixi. Keyinchalik u muallif tomonidan yirik "universal tarix" to'plamlariga kiritilgan.

XIV-XV asrlarda sirli sopol badiiy rang-baranglikda turli sohalarda ishlatilgan va turli buyumlar yasalgan. Toshtaroshlikda naqsh, xattotlik keng qo'llanila boshlangan. Binokorlikda g'isht teruvchilar «Banno», peshtoq, ravoq hamda toqlarga parchin va chiroq qoplovchi pardozechilar «Ustoz» deyilgan². Samarqandda shishasozlik rivojlanib turli idish va buyumlar yasalgan. qurilishda rangli oynalardan foydalanilgan. Yog'och o'ymakorligida naqshin binolar qurilgan va buyum jihozlar yasalgan. Samarqand qog'ozi hatto chet o'lkalarda mashhur bo'lgan. Bu davrda hunarmandchilik mollari ishlab chiqaradigan korxona boshlig'i «Usta» shogirdlar «Xalfa»lar bo'lgan. hunarmandlar shaharning madaniyatli tabaqasiga mansub bo'lgan.

O'rta Osiyo zaminida temuriylar davri ilm-fan, adabiyot, san'at sohlarida kamolot bosqichiga ko'tarildi. Temuriylar davlatining qudrati ayniqsa me'morchilikda namoyon bo'ldi. Oqsaroy peshtoqida bitilgan «qudratimizni ko'rmoq istasang- binolarimizga boq!» degan yozuv Temur davlatining siyosiy vazifasini ham anglatar edi. Temur davrida Movarounnahr shaharlari qurilishida istehkomlar, shoh ko'chalar, me'moriy majmualar keng ko'lam kasb etadi. Ilk o'rta asrlardagi shaharning asosiy qismi bo'lgan «Shahriston»dan ko'lam va mazmuni bilan farq qiluvchi «hisor» qurilishini Samarqand va Shahrisabzda kuzatish mumkin³. Temur

² O'ljayeva SH.M. Amir Temur va temuriylar davrida milliy davlatchilikning rivojlanishi. – T.: Fan, 2005. –215 b.

³ A. Hayitmetov. Temuriylar davri o'zbek adabiyoti. Toshkent. 1996 y. –193 b

davrida Kesh shahar qurilishi yakunlandi. «Hisor»ning janubi-gʻarbida hukumat saroyi Oqsaroy va atrofida rabotlar, bogʻ-rogʻlar qurildi.

Shahar mahalalardan iborat boʻlib, guzarlarga birlashgan. Shaharda meʼmoriy majmualar shakllanishi temuriylar davrining eng katta yutugʻi boʻldi. Meʼmorchilik taraqqiyotning yangi bosqichiga koʻtarildi, inshootlar koʻlami bilan birga uning shakli ham ulkanlashdi. Bu jarayon muhandislar, meʼmorlar va naqqoshlar zimmasiga yangi vazifalarni qoʻydi. Temuriylar davrigacha va undan keyin ham Movarounnahr va Xuroson meʼmorchiligida bezak va naqsh bu qadar yuksalmagan. Koshin qatamlarida tasvir mavzui kam uchraydi. Oqsaroy peshtoqlarida Sher bilan quyoshning juft tasviri uchraydiki, bu ramziy maʼnoga ega.

Temuriylar davri adabiyoti oʻzbek adabiyoti rivojida oʻziga xos alohida bir bosqichni tashkil etadi. Undagi ulugʻvor insonparvarlik va xalqchillik, adolatparvarlik va maʼrifatparvarlik gʻoyalari hamon oʻz tarovatini yoʻqotgani yoʻq. Bu adabiy meros Oʻzbekistonda hali asrlar davomida oʻzining boy mazmuni bilan, gʻoyaviy-mafkuraviy teranligi va ilohiyligi bilan komil insonni tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etadi.

Temuriylar davrida yaratilgan adabiyot tasavvufning adabiyoti darajasini belgiladi. Adabiyot tasavvufning gʻoyaviy mazmunida ilohiy masalalarni qamrab olib umuinsoniy tafakkurni ifodaladi.

Movarounnaxr va Xurosonda XIV asrning ikkinchi yarmi va XV asrda roʻy bergan madaniy yuksaklik butun musulmon Sharqigina esas, ovropa mamlakatlarini hayratga soldi. Bu yuksaklik Markaziy Osiyoning soʻnggi madaniy-maʼnaviy rivojinigina belgilab bermay, qoʻshni mamlakatlardagi madaniy taraqqiyotga ham katta turtki berdi⁴.

Shohrux Mirzo davridagi madaniy yuksalishning umumiy omillarini aniqlash shuni koʻrsatadiki, ular oʻazro uzviy bogʻlangan va yaxlit bir butun holdagina qisqa vaqt ichidagi madaniy-maʼnaviy yuksakligini yuzaga keltira olgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI.

⁴ Temur va temuriylar saltanati. Toshkent. 1996 y. 117 -b

1. O'ljayeva SH.M. Amir Temur va temuriylar davrida milliy davlatchilikning rivojlanishi. – T.: Fan, 2005. –215 b.
2. O'ljayeva SH.M. Amir Temur va temuriylar davrida milliy davlatchilikning rivojlanishi. – T.: Fan, 2005. –215 b.
3. A. Hayitmetov. Temuriylar davri o'zbek adabiyoti. Toshkent. 1996 y. –193 b
Ahmedov B.A. Tarixdan saboqlar. – T.: O'qituvchi, 1994. –21 b
4. Ahmedov B.A. O'zbekistonning atoqli tarixshunos olimlari (biobibliografik ma'lumotnoma). – T.: Cho'lpon, 2003. –115 b
5. Boboyev H.B. Amir Temur va temuriylar saltanati. – T.: Kamalak, 1996. –189 b
6. Bo'riyev O. Temuriylar davri èzma manbalarida Markaziy OSIYO (Tarixiygeografik lavhalar). – T.: O'zbekiston, 1996. –233 b
7. Bo'riyev O. Temuriylar davri manbalarida Chag'onièn.–T.: Fan, 2000. –267b
8. O'zbekiston davlatchiligi tarixi ocherklari / Mas'ul muharrirlar: D.A. 2002.–178 b